

MACIEJ BUGAJEWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0003-4016-917X

MARIA SOLARSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-5656-4572

EWA DOMAŃSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0003-0875-976X

WIKTOR WERNER

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-3004-6021

TOMASZ FALKOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0002-4799-3594

WPROWADZENIE

INTRODUCTION

Metodologia historii, ze względu na zachodzące w niej zmiany oraz badawczą różnorodność, stoi przed koniecznością ponownego zdefiniowania swojej dyscyplinarnej tożsamości. W refleksji nad jej specyfiką i granicami na plan pierwszy wysuwają się trzy zagadnienia: 1) przedmiotu badań metodologii historii; 2) relacji między refleksją teoretyczną a studiami nad przeszłością; 3) statusu historii jako nauki i roli metodologii historii w jej utrzymaniu. Pierwsze z wymienionych zagadnień wyrasta z pytania, czy historia naukowa wciąż zajmuje i powinna zajmować centralne miejsce jako przedmiot namysłu metodologii historii, czy może coraz mocniej wypierają ją inne dziedziny przedmiotowe, jak na przykład dyskurs pamięci, czy nowe subdyscypliny badań historycznych – między innymi historia cyfrowa, historia publiczna i historia wizualna? Drugie zagadnienie wiąże się z wciąż powracającym pytaniem: na ile metodologia historii winna mieć charakter deskryptywny, analityczny, a na ile wypracowywać taką wiedzę, która będzie miała przełożenie na praktyczne badania nad minioną rzeczywistością? Wreszcie pytanie o naukowy status historii wydaje się pilne i aktualne ze względu na coraz liczniejsze podejścia do przeszłości, które próbują ją zastąpić, zmieniając się rozumienie nauki, a także erozję zaufania do faktów i nauki oraz wyko-

rzystanie tych tendencji w instrumentalizacji wiedzy historycznej do celów politycznych.

Wyżej wskazane zagadnienia stały się wiodącymi tematami ogólnopolskiej konferencji metodologów i teoretyków historii zatytułowanej „Metodologia historii: współczesne wyzwania i możliwości”, która odbyła się w dniach 8–10 grudnia 2022 roku w Poznaniu, zorganizowanej przez Zakład Metodologii Historii i Historii Historiografii Wydziału Historii UAM oraz Komisję Teorii i Historii Historiografii oraz Metodologii Historii Komitetu Nauk Historycznych PAN¹. W założeniu organizatorów miało to być spotkanie gromadzące polskich badaczy metodologii oraz teorii i historii historiografii, którego głównym celem byłaby dyskusja nad kondycją i rolą metodologii historii obecnie i w przyszłości. Konferencja nastawiona była na sformułowanie diagnoz stanu obecnego, problemów i wyzwań stojących przed tymi dyscyplinami, a także projektowanie rozwiązań w odpowiedzi na pytania: jakiej metodologii historii nam dzisiaj trzeba? i jakiej metodologii historii potrzebują badania historyczne w Polsce?

Ważnym impulsem do zorganizowania konferencji były prowadzone w ramach działań Komisji Teorii i Historii Historiografii oraz Metodologii Historii prace nad przygotowaniem podręcznika dla studentów historii *Wprowadzenie do metodologii historii* (red. Ewa Domańska i Jan Pomorski. Warszawa: PWN, 2022). Dyskusje towarzyszące pisaniu i recenzowaniu rozdziałów książki uwidoczniły problemy i wyzwania, z którymi boryka się dzisiaj metodologia historii jako subdyscyplina badań historycznych. Zarówno zakres tematów w niej podjętych, jak i wielość zastosowanych perspektyw, skłoniły do postawienia pytań o rozumienie metodologii historii w kontekście przemian współczesnej nauki i współczesnego świata, o jej obecne cele i podstawowe zagadnienia badawcze, o miejsce i relacje metodologii historii z pokrewnymi dla niej dyscyplinami, jak historia historiografii czy dydaktyka historii.

Prezentowane w niniejszym tomie teksty są owocem grudniowych dyskusji. Zawiera on zarówno przygotowane na podstawie wystąpień konferencyjnych artykuły i głosy w dyskusji, jak i teksty napisane później, z inspiracji poruszonych wówczas kwestii (Violetta Julkowska, Barbara Klich-Kluczevska). Stanowią one z jednej strony uchwycenie bieżącego momentu w refleksji, a z drugiej – otwarcie na jej kontynuację.

Autorzy artykułów zebranych w części pierwszej – „Przedmiot metodologii historii” – zastanawiają się nad dziedziną przedmiotową metodologicznej refleksji w szeroko rozumianej domenie historii. Jan Pomorski, wyróżniając w tym kontekście dwa dominujące dotychczas nurty – metodologię warsztatową skupioną na źródłowych i metodycznych aspektach badania historycznego oraz metodologię filozoficzną analizującą myślenie i poznanie historyczne – argumentuje za potrzebą uprawiania również metodologii empirycznej, która badałaby społeczne praktyki historiograficzne w celu rozpoznania reguł sterujących tymi prak-

¹ Zob. Celina Barszczewska, Michał Kępski, Mikołaj Łukomski, Adrian Trzos, Julia Wesołowska, Tomasz Wiśniewski, „Sprawozdanie z konferencji”, uniwersyteckie.pl, 22.12.2022, <https://uniwersyteckie.pl/zycie/metodologia-historii-wspolczesne-wyzwania-i-mozliwosci> (dostęp: 17.02.2024).

tykami. Maciej Bugajewski podejmuje z kolei problem zmiany społecznej jako kategorii mającej potencjał zredefiniowania pola przedmiotowego współczesnej metodologii historii. Jego zdaniem prowadzone od niedawna metodologiczne analizy w obrębie takich obszarów, jak choćby historia wizualna, historia cyfrowa czy historia mówiona, świadczą o wrażliwości metodologów na przekształcenia zachodzące na poziomie empirii w obszarze szeroko pojętej historii (w tym historii nieakademickiej). Z innej perspektywy do tej ostatniej kwestii podchodzi Wojciech Piasek, który uważa, że pomimo otwarcia metodologii na różne formy historii pozaakademickiej, wciąż utrzymuje się w niej wyraźny hierarchiczny podział na historię naukową i pozanaukową. Pożądaną alternatywą jest, zdaniem autora, potraktowanie ich obu jako równoprawnych sposobów „posługiwania się przeszłością w teraźniejszości”.

W części drugiej zatytułowanej „O statusie historii jako nauki” podjęte zostają zagadnienia profesjonalizacji i instytucjonalizacji historiografii oraz dążenia do „unaukowania” historii w XIX wieku, co skutkowało intensyfikacją działań na rzecz jej profesjonalizacji i metodologicznej precyzji (Jolanta Kolbuszewska). Innym motywem przewodnim dyskusji jest współczesna kondycja historii, która omówiona zostaje w kontekście kryzysu dyskursywnego, dyskursu modernizacji, a także dezintegracji i rozproszenia metodologii i badań historycznych w obliczu nowych zwrotów i nurtów w humanistyce. Kolejny temat to kwestia epistemologicznego statusu historii oraz wpływu „rewizjonistycznych” podejść w antropologii, socjologii, kulturoznawstwie i studiach nad pamięcią na naukowy status historii (Ewa Solska). Rozważania dotyczą także naukowego statusu historii i możliwości poznawczych dyscypliny – w tekstach pojawia się sugestia, że dążenie do naukowego statusu historii i jej oparcie na autorytecie nauki mogą ograniczać jej możliwości poznawcze. Kwestia roli „naukowej” historii w kontekście polityk historycznych pojawia się w rozważaniach nad możliwością kontrastowania przez historię akademicką z manipulacjami i fałszerstwami historii wykorzystywanej w bieżących sporach politycznych i ideologicznych. Rozważany jest także problem wpływu naukowego statusu historii na jej obecność w przestrzeni publicznej oraz na jakość i użyteczność wiedzy historycznej w formowaniu świadomości społecznej (Marek Woźniak).

W części trzeciej zatytułowanej „Refleksja metodologiczna w badaniu i nauczaniu historii” zebrano teksty poświęcone procesom powstawania i funkcjonowania tekstów historycznych. Nie jest to jednak „klasyczne” zagadnienie metodologii dotyczące tworzenia wiedzy historycznej, lecz powstawania samego tekstu i jego recepcji. Rozpatrywane przez autorów (Joanna Wojdon, Jakub Muchowski, Violetta Julkowska) problemy dotyczą techniki pisarskiej, transmisji wiedzy historycznej – czyli jak powstają i spełniają swoje dydaktyczne zadania podręczniki do historii – oraz szerokiego zagadnienia recepcji różnego rodzaju tekstów i artefaktów kultury.

Teksty poświęcone historii cyfrowej zamieszczone w części czwartej autorstwa Wiktora Wernera, Andrzeja Radomskiego, Lucyny Błażejczyk-Majki, Piotra Witka (artykuły) i Jacka Kowalewskiego (głos w dyskusji), prezentują historię cyfrową zarówno jako specjalizację badawczą koncentrującą się na wykorzysta-

niu metod wspomaganych komputerowo oraz źródeł w postaci cyfrowej (pierwotnie cyfrowych i zdigitalizowanych), jak i dziedzinę metodologii historii, w której praca z konkretnymi metodami badawczymi i źródłami wiąże się z refleksją o konsekwencjach stosowania komputerowych metod i źródeł cyfrowych dla całokształtu dziedziny wiedzy – historiografii.

Kolejną, piątą część stanowi forum zawierające głosy przedstawione podczas panelu dyskusyjnego promującego podręcznik *Wprowadzenie do metodologii historii*. Wzięli w nim udział redaktorzy książki (Ewa Domańska, Jan Pomorski, Aleksandra Kuligowska i Piotr Kowalewski Jahromi), zaproszeni autorzy podręcznika (Maciej Janowski), recenzenci (Hubert Łaszkiwicz) oraz eksperci (Barbara Klich-Kluczevska, Danuta Konieczka-Śliwińska). Badacze podjęli między innymi tematy różnego rozumienia empirycznej metodologii historii, pluralizmu wiedzy historycznej oraz metodologii historii jako odrębnej dyscypliny badań i jej roli w nauczaniu akademickim na studiach historycznych. Dyskusja dotyczyła również wyzwań związanych z tworzeniem nowoczesnego podręcznika akademickiego, odzwierciedlającego nowe podejścia i dziedziny w dyscyplinie historii, przy jednoczesnym spełnianiu zarówno oczekiwań studentów, jak i wymagań Polskiej Ramy Kwalifikacji.

Ostatnia część poświęcona jest miejscu i roli metodologii historii w kształceniu młodych historyków oraz wyzwaniom stojącym przed historią w kontekście dynamicznie zmieniającego się świata technologii i społeczeństwa. Zawiera ona głosy w dyskusji przedstawione na przygotowanym przez doktorantów panelu zatytułowanym „Miejsce metodologii w kształceniu i pracy młodych badaczy”. Autorzy zwracają uwagę na wpływ metodologii historii na rozwój samoświadomości badawczej młodych historyków (Mateusz Chudziak), eksplorują rolę historii w erze technologicznych przemian XXI wieku, z naciskiem na wyzwania i możliwości, jakie niosą nowe technologie (np. metaverse, VR/AR, AI) dla badań i dydaktyki historycznej. Podkreślają także konieczność integracji narzędzi cyfrowych i krytycznego podejścia do ich wykorzystania (Karol Kasprowicz). Zwracają też uwagę na metodologiczne *désinterressement* w polskim środowisku historycznym, co ma skutkować marginalizacją polskiej historiografii na arenie międzynarodowej (Anna Brzezińska). Pojawia się również wątek widzialności metodologii historii na tle ogólnohumanistycznej refleksji teoretycznej i jej kontaktów z innymi tradycjami intelektualnymi (Tomasz Wiśniewski). Młodzi badacze podkreślają także potrzebę posiadania solidnych podstaw metodologicznych i teoretycznych przez historyków, co ułatwia efektywny dialog z ośrodkami zagranicznymi i wzmocnienie pozycji polskiej historiografii na tle innych dyscyplin humanistycznych.